

H O O F D E N & Z I N N E N

De schande van Duindorp

Duindorp maakte Nederland wakker. Een trend die al lang was ingezet, werd op 7 augustus van dit jaar eindelijk onderwerp van gesprek in de huiskamer, op het kantoor en bij de kapper. Op 22 september volgde de politiek: 'Ik spreek niet van uit de commandotoren, want de steden hebben een eigen verantwoordelijkheid, maar ik ben niet voor al te grote sloopplannen', zei staatssecretaris J.W. Remkes op die dag in een uitzending van RTL4. Prof.dr Hugo Priemus was hem voorgedaan: in maart van dit jaar wees hij samen met dr Ronald van Kempen op 'het oude, huiveringwekkende thema: 'urban renewal = negro removal.' (*Geografie*; jrg 7, 1998, nr 2). De man in de straat heeft dit thema eerder ontdekt dan de politiek: in Scheveningen, in Utrecht, in Den Haag, in Apeldoorn, in Helmond en op andere plaatsen verzetten bewoners zich tegen de zogeheten 'herstructurering' van hun wijk. 'Wij wijken niet voor de rijken', is het motto van de Duindorpers die de sloop van elfhonderd huizen in hun wijk te lijf gaan. Hun motto is een variant op protest tegen 'urban renewal = negro removal'. En of het nu om arme blanken dan wel arme allochtonen gaat, de protestbeweging verdient aandacht.

Wat is de achtergrond van een plan als voor Duindorp?

Paars I, heeft zich samen met de Nederlandse steden, sterk gemaakt voor de Stedelijke Vernieuwing. Het is een beleid dat maat-

regelen omvat op het gebied van werkloosheidsbestrijding, onderwijs en vooral volkshuisvesting. Wat de volkshuisvesting betreft is een van de kerngedachten van de Stedelijke Vernieuwing deze: het aantal goedkope woningen in met name de Wederopbouwgebieden (1940-1965) moet afnemen. De gebieden moeten herstructureerd worden. Zo heet dat. Inzet is de bevolkingsamenstelling te veranderen. Kansarmen moeten plaats maken voor meer welgestelden teneinde de differentiatie (menging van arm en rijk) te bevorderen. Zo wil men breken met het leidend beginsel van de Stadsvernieuwing die nu op zijn eind loopt. In de Stadsvernieuwing moest voor verdwijnende sociale woningbouw weer sociale woningbouw terugkomen. In de Stedelijke Vernieuwing hoeft dat niet.

Op zich is daar iets voor te zeggen. De Vinex-gebieden leveren nu en straks vele nieuwe woningen op. De mensen uit de Wederopbouw die de sociale ladder beklimmen zullen graag naar de Vinex-gebieden gaan. Dat is nadelig voor de buurt die ze verlaten.

Teneinde dat tij te keren heeft Paars I de merkwaardige remedie van de differentiatie bedacht, een beleid met een dubbele bodem. Opzet is kansrijken en kansarmen te mengen. Daartoe moet er ruimte komen voor de kansrijken, en dus moet er gesloopt worden waarna nieuwbouw volgt. Of er wordt duur gerenoveerd.

De woningcorporaties die na hun recente verzelfstandiging als ondernemer moeten optreden, zien bij dit beleid een kans om ook woningen die nog renoveerbaar zijn, te slopen en vastgoed met

INHOUD

De schande van Duindorp
Voorbeeld Duitsland?
Aapjes kijken

H O O F D E N & Z I N N E N

hoog rendement te bouwen. Grondeigenaren varen er wel bij. Gemeenten die de grond in erfpacht uitgeven ook: de erfpacht kan bij een hoger vastgoedrendement omhoog.

Helemaal onbegrijpelijk is dit beleid niet. Want inderdaad: de stad is ten opzichte van de omliggende dorpen in de laatste decennia verarmd. De sociale klimmers trokken immers weg. De verhuislust van de niet-welgestelden is ook opvallend: er zijn buurten waar ieder jaar 10 procent van de bewoners vertrekt. De buurten gaan er daar niet op vooruit.

Maar de geplande intocht van de kansrijken en de aftocht van de kansarmen roept een paar vragen op. Met name de sociologische 'make-up' van het hele idee dat door herstructurering en menging van de bevolking een sociaal betere wijk ontstaat, dient kritisch getoetst te worden. De begrippen ghetto, eenzijdige bevolkingssamenstelling, differentiatie en spreiding dienen moeten daarom tegen het licht worden gehouden.

Ghetto-vorming, om maar bij het begin te beginnen, is het gevaar waar het in principe allemaal mee begonnen is. Van ghetto-vorming heeft iedereen in Nederland de mond vol. Mensen spreken nu al van een ghetto als in een flat de driewielers op het balkon staan en de was buiten hangt. Ghetto heten in de volksmond nu zelfs al alle wijken waar veel kansarme, al dan niet gekleurde mensen bij elkaar wonen. Je kunt in Utrecht niet met de taxi of de bus langs de vijf grote 50-er jaren flats tegenover de Belastingdienst aan de Gerbrandy-laan rijden of er is wel een mede-

passagier dan wel taxi-chauffeur die het woord 'ghetto' in de mond neemt. Het begrip ghetto zoals dat is gaan leven in de volksmond, heeft ogenschijnlijk een legitimatie gekregen door het Sociaal en Cultureel Planbureau dat een goed doorwrocht rapport heeft gemaakt over concentratie en segregatie in Nederland. (C.M. van Praag en P.T.M. Tesser: *Rapportage Minderheden* 1995. Ministerie van Binnenlandse Zaken, 's Gravenhage, 1996) Het SCP, in tegenstelling tot vele bestuurders, neemt het woord ghetto met grote voorzichtigheid in de mond: alleen in de vier grote steden zijn er zulke grote concentraties van buitenlanders dat zonder maatregelen op het gebied van schoolbezoek, werkgelegenheid en vandalismebestrijding er wel eens ghetto-vorming zou kunnen ontstaan.

Bloemendaal: een ghetto?

Dat is iets heel anders dan de nu alom aangehangen mening dat een het bijeen wonen van arme en/of gekleurde mensen principieel verkeerd is en nadelig is voor hun kansen op een behoorlijk bestaan. Theoretisch is er voor die mening dan ook geen basis: bij elkaar wonen op zich zegt niets. In Wassenaar en Bilthoven wonen veel mensen van een zelfde 'soort' bij elkaar. De Rivierenwijk in Utrecht is van oorsprong een wijk van mensen van de NS, gebouwd door NS-woningcorporaties. De Indische buurt in Amsterdam is van oudsher het gebied van de Amsterdamse tram en de PTT-corporaties. Geen mens die daar ooit iets verkeerd in heeft gezien. En op zich is er ook niets verkeerd aan: mensen van eenzelfde

'soort' zoeken elkaar op, en heeft de overheid dan het recht die mensen te gaan spreiden?

Spreiding overigens is een bezigheid die geen enkele wettelijke basis heeft, integendeel. Of zoals het SCP opmerkt: omdat het spreiden van mensen verboden is, gaat men nu over tot het spreiden van hun huisvesting. Tegelijk twijfelt het SCP aan het nut ervan. Als de tegenwoordig zo hevig betreunde 'eenzijdigheid' van een arme wijk wordt doorbroken, en er duurdere behuizing voor de meer welgestelden wordt tussengevoegd, ontstaan er waarschijnlijk 'duurte-eilanden' waar geen arm mens contact mee heeft.

Mengen, bij elkaar over de vloer komen en van elkaar wat opsteken, is waarschijnlijk een illusie. Een populaire illusie. Want wie het over anti-ghettobeleid heeft, en de problemen in een wijk breed uitmeet, heeft kans op subsidie voor opbouwwerk, maar ook voor sloop en dure nieuwbouw. Ondertussen drukt het woord 'ghetto' een stempel op mensen die het niet verdienen. Of zoals Priemus en Van Kempen schrijven: 'Door alleen de nadruk te leggen op de mogelijke – maar in Nederland empirisch niet bewezen – nadelen van het ruimtelijk bijeen wonen van bepaalde bevolkingsgroepen, zou de herstructureringsaanpak zelfs dubieus en verdacht kunnen worden, omdat zij de suggestie wekt dat zij gericht is op bevolkingssamenstelling: een nieuwe variant op het oude huiveringwekkende thema: urban renewal = negro removal.'

Na ghetto-vorming komt differentiatie: de overheid gaat een ghetto tegen door de bevolking-

H O O F D E N & Z I N N E N

samenstelling te sturen. Ze spreidt de armen. Het mengen van arm en rijk moet het gevolg zijn. Het is een idee dat fraai en bewogen klinkt. Maar wat is de theoretische basis ervan? Hoe weten bestuurders en corporaties zo zeker dat de kansarmen die in de wijken mogen blijven, zich optrekken aan kansrijken die er straks neerstrijken? Is daar onderzoek naar gedaan? Hier, of in het buitenland? Bestaat zulke van bovenaf gestuurde menging van arm en rijk in het buitenland?

Mijn rondgang langs de deskundigen leverde zeer vele titels van stadssociologische publikaties op, maar er is geen enkel boek of artikel bij dat een experiment met het mengen van bevolking evalueert. Sterker nog: vroegere pogingen tot spreiding van mensen (men denke aan de wijken voor a-socialen of aan de Indische Nederlanders die na 1950 kwamen) zijn wel beschreven, maar het resultaat is nooit echt getoetst aan het doel. Kortom, we weten van het effect van spreiding en sturing (en differentiëren is een vorm van spreiding) vrijwel niets af.

Differentiatie die van bovenaf wordt gestuurd is een experiment, of zo men wil een fantasie. Ze wordt gepresenteerd als een theoretisch goed doortimmerde ideologie: de ideologie van de ongedeelde stad. De verwachtingen zijn dan ook hoog gespannen. De waarschuwing dat het wel eens lelijk tegen kan vallen die het Sociaal en Cultureel Planbureau in 1996 publiceerde, wordt alom genegeerd.

Ondertussen levert het differentiatie-beleid wel de aanzet tot gevaarlijke zaken. Afkeer van allochtonen en tegen armen in het

algemeen krijgt nu vrij spel. Overheden, corporaties, maar ook bewonersgroepen van meer *well-to-do* burgers in grote Wederopbouw-wijken spreken over sloop van flats met allochtonen. Termen als spreiding, verdunning, maar ook volksverhuizing gaan openlijk over tafel.

Men zou er het woord verbanning aan toe moeten voegen. Ook daar rust nauwelijks nog een taboe op, zelfs niet in de PvdA. Helaas.

Bewoners genegeerd

Achter de schermen geven overheden en corporaties volmondig toe dat het differentiëren en dus spreiden niet alleen te maken heeft met het voorkomen van ghetto's. Achter de schermen wordt tevens veel gesproken over grondprijzen, erfpacht en hoog renderend vastgoed. Daarom hoeft het ook geen verbazing te wekken dat corporaties en overheden die een sloopplan maken, niet of nauwelijks onderzoek doen naar de mensen in de flats of woningen die weg moeten. Men beweert dat door sloop sociale misstanden weggenomen dan wel verplaatst worden. Men onderzoekt echter niet of nauwelijks, zoals ik tijdens veldwerk bemerkte en zoals ook Esther Agricola e.a. in de bundel *De na-oorlogse wijk centraal* schrijven, welke mensen er nu precies in welk blok wonen. Doordat onderzoek ontbreekt, is het heel wel mogelijk dat men een groep zeer solide burgers die in stille armoede een buitengewoon oppassend leven leiden, de buurt uit jaagt. Kortom: naar buiten toe lijkt het differentiatie-beleid zeer doordacht. Maar getoetst is het niet.

Wat ook sceptisch stemt is het lot van de mensen die weg moeten uit hun buurt. Waar moeten ze naar toe? In de regel zijn daar geen speciale plannen voor.

Dat is merkwaardig. Immers: de vele beleidsnota's en convenanten over Stedelijke Vernieuwing staan bol van sociaal gevoel. Men wil wat doen tegen schoolverzuim, werkeloosheid, vandalisme, criminaliteit en natuurlijk slechte huisvesting. Maar zijn de mensen die moeten verhuizen nu opeens van al die problemen af als ze (gedwongen) vertrekken naar elders? Dat is niet waarschijnlijk. Temeer niet omdat ze hun herhuisvesting voor het overgrote deel zelf moeten regelen. Wie zegt ons dat ze niet in een situatie terecht komen waarin de sociale problemen zich nog hoger opstapelen?

Hun herhuisvesting zal de gemeenschap in ieder geval veel subsidie kosten. Waar goedkope woningen worden afgebroken, is groei van de huursubsidie onvermijdelijk.

Dat leidt ons naar een volgende vraag: waarom wordt er eigenlijk goedkope huisvesting op grote schaal afgebroken in een land waar 900.000 woningen alleen met huursubsidie kunnen worden bewoond En waar ieder onderzoek naar de oorzaken van armoede de hoge woonlasten aanwijst als eerste schuldige.

De voorstanders van differentiatie spreken veel over leegstand van goedkope, oudere woningen. Nu, die leegstand is met een aantal van 900.000 gebruikers van huursubsidie niet overal een acuut probleem. Leegstand komt nogal eens voor in de duurdere nieuwe huurwoningen. Leegstand van goed-

H O O F D E N & Z I N N E N

kope woningen bestaat, met name in de provincie. Maar daar is van ghetto-vorming geen sprake. Dan moet men de zaak gewoon bij de naam noemen en zeggen dat de woningen hun geld niet opbrengen. Daar hoeft men dan niet gewichtig over te doen. Het verdient überhaupt aanbeveling het eenvoudige te houden. Of zoals Priemus en Van Kempen schrijven: 'Ten slotte valt op dat de ideologie rondom de stedelijke herstructurering onduidelijk en slecht onderbouwd is. Het heet dat herstructurering vooral nodig is om een gedeelte stad te voorkomen. Dat introduceert hachelijke bevolkingspolitieke overwegingen in een nuchter strategisch voorraadbeleid. De ontwikkeling van de stedelijke woningmarkt en arbeidsmarkt vormen een voldoende rechtvaardiging voor het herstructureringsbeleid.' Wat Priemus en Van Kempen willen voorkomen is dat door loodzware nadruk op het bestrijden van 'eenzijdige bevolkingssamenstelling' van wijken de allochtonen uiteindelijk het loodje leggen. Oftewel: 'Concentraties van allochtonen worden in de nota

Stedelijke vernieuwing' niet genoemd, maar zullen in de concrete uitvoering op lokaal niveau als ongewenste verschijnselen in de stedelijke samenlevingen worden benoemd.'

En daarmee zijn we terug bij het thema van de 'urban renewal' die al te makkelijk noedt tot 'negro removal.' En dat terwijl er tal van normale, legitieme redenen zijn om daar waar de stad werkelijk nieuwe bouwlocaties biedt en er niemand verjaagd hoeft te worden, eens wat anders neer te zetten dan alleen woningbouw tot aan de huursubsidieregrens. De gegadigden voor deze duurdere woningen zouden dan de sociale klimmers uit de achterstandsburten zelf moeten zijn. Want met het vertrek van de sociale klimmers begon immers de overgang van arbeidersbuurt naar achterstandswijk. Als we dat tij kunnen keren door de mensen die het goed gaat in de buurten vast te houden, is er veel gewonnen.

Priemus en Van Kempen zijn de eersten van een klein, maar groeiend aantal volkshuisvestingsdeskundigen en politici die deze optie bepleiten, en dus verbanning en

gedwongen verhuizing op een afstand houden.

Plannen voor sloop van grote complexen die nog bruikbaar zijn, en bevolkingspolitieke ingrepen passen niet in hun visie. Massale verhuizingen ook niet. Van een vervanging van de armen door de welgestelden is in hun opzet ook geen sprake. Het Kamerlid Duivesteijn (PvdA) volgde Priemus en Van Kampen met voorstellen die uitgaan van de belangen van de 'zittende bewoners.' De Wederopbouw die afgeschreven leek, wordt door Duivesteijn getypeerd als 'gedateerd', maar niet verkrot. (*Binnenlands Bestuur*: 25-9-1998).

Niemand kan met zekerheid zeggen dat het vasthouden van de bewoners in de buurt zal lukken en het sociale rendement zal opleveren dat men ervan verwacht. Maar het is in ieder geval een zachtmoedig alternatief. Alleen al daarom dient het serieus genomen te worden.

TESSEL POLLMANN
lid van de PvdA en auteur van
het boek 'Volkswoningbouw
1900-1940, een analyse van
overlevingskansen'. (SDU 1997)

